

BUGUNGI OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA O‘ZBEK TILINING O‘RNI

Tursunova Farida G‘aniyevna

filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori,

Farg‘ona davlat texnika universiteti o‘zbek tili va tillarni o‘rgatish kafedrasida dotsenti,

Tel.: +998903030568

tursunovafaridaxon07@gmail.com

Muzaffarova Shohzoda Jamshidovna

Farg‘ona davlat texnika universiteti 3-bosqich talabasi

shahzodamuzaffarova06@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23670959>

Annotatsiya. Mazkur maqola tezisida bugungi ommaviy axborot vositalari tizimida o‘zbek tilining tutgan o‘rni, uning axborot-kommunikatsiya makonidagi funksional imkoniyatlari hamda raqamli media sharoitida rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi huquqiy maqomi bilan bir qatorda uning televideniye, radio, bosma nashrlar, internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlardagi qo‘llanish xususiyatlariga e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek tili, davlat tili, ommaviy axborot vositalari, media tili, internet jurnalistikasi, raqamli media, lingvistik madaniyat, terminologiya, axborot-kommunikatsiya, til me‘yorlari.

Аннотация. В данных тезисах анализируется роль узбекского языка в современной системе средств массовой информации, его функциональные возможности в информационно-коммуникационном пространстве, а также тенденции его развития в условиях цифровизации медиа. Наряду с рассмотрением правового статуса узбекского языка как государственного особое внимание уделяется особенностям его использования на телевидении, радио, в печатных изданиях, интернет-СМИ и социальных сетях.

Ключевые слова: узбекский язык, государственный язык, средства массовой информации, медиаязык, интернет-журналистика, цифровые медиа, языковая культура, терминология, информационно-коммуникационная среда, языковые нормы.

Abstract. This thesis analyzes the role of the Uzbek language in today’s mass media system, its functional capabilities within the information and communication environment, as well as trends in its development in the context of digital media. Alongside examining the legal status of Uzbek as the state language, particular attention is paid to the specific features of its use in television, radio, print media, online media outlets, and social networks.

Keywords: Uzbek language, state language, mass media, media language, online journalism, digital media, linguistic culture, terminology, information and communication environment, language standards.

Jamiyat taraqqiyotida ma‘naviy o‘zlikning ahamiyati nihoyatda katta hisoblanadi. Shu sababli Yangi O‘zbekistonda ma‘naviy rivojlanishni ta‘minlash ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan bo‘lib, bu borada keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. O‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasi aholisining

asosiy qismini tashkil etuvchi o‘zbek xalqining ona tili sifatida alohida ijtimoiy va ma’naviy ahamiyat kasb etadi. Bugungi globallashtirish va raqamlashtirish jarayonida o‘zbek tilining nufuzi, mavqeyini oshirishda ommaviy axborot vositalarining o‘rni beqiyos ekanligi, tilimiz jamiyat hayotining deyarli barcha sohalariga ta’sir ko‘rsatuvchi muhim ijtimoiy manbaga aylanganini televideniye, radio va gazeta-jurnallar bilan bir qatorda internet nashrlari, axborot portallari, videoplatformalar hamda ijtimoiy tarmoqlar axborot almashinuvi jarayonining asosiy vositalariga aylanganidan ko‘rish mumkin. Bunday sharoitda til nafaqat axborotni yetkazish vositasi, balki jamiyatning ma’naviy, madaniy va ijtimoiy qarashlarini shakllantiruvchi omil sifatida ham namoyon bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonunida o‘zbek tili O‘zbekiston Respublikasining davlat tili sifatida belgilangan. Qonunda davlat tili amal qiladigan rasmiy doiralarda o‘zbek adabiy tilining amaldagi ilmiy qoidalari va normalariga rioya etilishi hamda tilni boyitish va takomillashtirish zarurligi qayd etilgan.[1] Shu nuqtayi nazardan, ommaviy axborot vositalari o‘zbek tilining amaliy qo‘llanishi, yangi terminlarning ommalashuvi va adabiy til me’yorlarining jamiyatga singishida alohida ahamiyat kasb etadi.

Ommaviy axborot vositalari tilining o‘ziga xos jihati shundaki, u keng auditoriyaga bir vaqtning o‘zida ta’sir ko‘rsatadi. Jurnalist yoki media muallifi tomonidan tanlangan so‘z, ibora yoki grammatik shakl qisqa vaqt ichida minglab, hatto millionlab foydalanuvchilar nutqiga kirib borishi mumkin. Demak, media tili jamiyatdagi til o‘zgarishlarini shunchaki aks ettiribgina qolmay, ularni tezlashtiruvchi omil ham hisoblanadi.

O‘zbekiston qonunchiligida ommaviy axborot vositalari faoliyatida davlat tiliga oid qonunchilik talablariga rioya qilish belgilangan. “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi Qonunning 5-moddasida OAV o‘z faoliyatini “Davlat tili haqida”gi Qonunga muvofiq amalga oshirishi ko‘rsatilgan. [2]

Hozirgi media makonida o‘zbek tilining qo‘llanish ko‘lami an’anaviy OAV bilan cheklanib qolmayapti. Internet nashrlari, telegram kanallari, videobloglar, podkastlar va boshqa raqamli platformalar o‘zbek tilidagi kontentning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Natijada o‘zbek tili bir tomonlama “axborot yetkazuvchi til” emas, balki turli janr va formatlarda faol ishlatiladigan raqamli kommunikatsiya tiliga aylanmoqda.

Media tilining asosiy talabi axborotning tez, aniq va tushunarli yetkazilishidir. Shu bilan birga, tezkorlik adabiy til me’yorlariga amal qilishni ikkinchi darajali masalaga aylantirmasligi kerak. Ayniqsa, internet jurnalistikasida sarlavhaning ta’sirchanligi, qisqa matn tuzilishi va auditoriyani jalb qilishga intilish ba’zan til me’yorlarining buzilishiga olib kelishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda esa og‘zaki nutqqa xos shakllar, qisqartmalar, chet tillardan o‘zlashgan birliklar va norasmiy iboralar keng qo‘llanadi. Bunday holatni faqat “til buzilishi” sifatida baholash biryoqlama yondashuv bo‘ladi. Chunki til tabiatan o‘zgaruvchan hodisa bo‘lib, yangi kommunikativ muhit yangi ifoda shakllarini yuzaga keltiradi. Asosiy masala – qaysi birliklar umumxalq va adabiy til tarkibida mustahkamlanishi, qaysilari esa muayyan media muhitining vaqtinchalik uslubiy elementi bo‘lib qolishini ilmiy asosda ajratishdir.

Zamonaviy OAVda texnologiya, iqtisodiyot, siyosat, tibbiyot, sun’iy intellekt va boshqa sohalariga oid yangi tushunchalar muntazam paydo bo‘lmoqda. Bu jarayon o‘zbek tilining terminologik imkoniyatlarini sinovdan o‘tkazmoqda. “Davlat tili haqida”gi Qonunda o‘zbek tilini ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy-siyosiy atamalarni joriy etish orqali boyitish masalasi ham nazarda tutilgan. [3] Shu jihatdan, media yangi terminlarning “birinchi sinov maydoni” vazifasini bajaradi. Masalan, texnologik yangiliklarning nomlari, avvalo, internet nashrlarida va ijtimoiy tarmoqlarda faol qo‘llanadi, keyinchalik esa ularning ayrimlari ommalashib, umumiy lug‘at tarkibiga kirib boradi.

Bugungi o‘zbek media tilining istiqboli, avvalo, raqamli platformalardagi sifatli kontent hajmi va uning auditoriyaga mosligi bilan belgilanadi. Ya’ni tilning media makonidagi kuchi faqat qancha material o‘zbek tilida chop etilayotgani bilan emas, balki ushbu materiallarning sifati, mazmuni, uslubi va raqamli muhitga moslashuvchanligi bilan ham o‘lchanishi kerak.

Bugungi media amaliyotida o‘zbek tilining qo‘llanishi bilan bog‘liq bir qator masalalar mavjud:

- 1) imlo va punktuatsiya me’yorlariga doim ham bir xil rioya qilinmasligi;
- 2) chet tillardan o‘zlashgan so‘zlarning muqobilini izlashda yagona yondashuvning yetishmasligi;
- 3) tarjima matnlarida kalkalash holatlarining uchrashi;
- 4) ijtimoiy tarmoqlarda norasmiy va adabiy bo‘lmagan shakllarning tez tarqalishi;
- 5) ayrim sohalarida zamonaviy terminologiyaning yetarlicha standartlashmaganligi;
- 6) media xodimlarining til madaniyatiga doir malakasini muntazam oshirib borish zarurati.

Biroq bu muammolarni faqat jurnalistlarning individual xatolari bilan izohlash to‘g‘ri emas. Media tilining sifatiga tahririyat siyosati, tezkorlik talabi, tarjima resurslari, terminologik lug‘atlar, elektron imlo vositalari va raqamli platformalarning texnik imkoniyatlari ham ta’sir qiladi. Shu sababli media tilini takomillashtirish individual emas, tizimli vazifa sifatida qaralishi maqsadga muvofiq.

O‘zbek tilining bugungi ommaviy axborot vositalaridagi mavqeini yanada mustahkamlash uchun quyidagi yo‘nalishlarni taklif etish mumkin:

1. Jurnalistlar, muharrirlar va kontent yaratuvchilar uchun sodda va amaliy uslubiy qo‘llanmalar ishlab chiqish zarur.
2. Texnologiya, sun’iy intellekt, internet, iqtisodiyot va boshqa yangi sohalaridagi terminlarning o‘zbekcha muqobillarini izchil shakllantirish lozim.
3. O‘zbek tilida avtomatik imlo tekshiruvi, terminologik tavsiyalar, matn tahriri va nutqni matnga aylantirish kabi vositalarning rivojlanishi media savodxonligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.
4. O‘zbek tilining media makonidagi nufuzi, avvalo, auditoriya uchun mazmunan qiziqarli, ilmiy asoslangan va professional kontent mavjudligiga bog‘liq.
5. Jurnalistika, filologiya va tarjimashunoslik yo‘nalishlari talabalarini zamonaviy media tili bilan bog‘liq amaliy loyihalarga jalb qilish foydali.

6. Televideniye, internet nashrlari va ijtimoiy tarmoqlardagi til jarayonlarini muntazam o‘rganib borish yangi so‘zlar, tendensiyalar va muammolarni tezkor aniqlash imkonini beradi.

Bugungi ommaviy axborot vositalari o‘zbek tilining jamiyatdagi mavqeini mustahkamlash uchun katta imkoniyat yaratmoqda. O‘zbek tili an‘anaviy matbuot, radio va televideniyaedagi faol qo‘llanishi bilan bir qatorda, internet jurnalistikasi, ijtimoiy tarmoqlar, videokontent va boshqa raqamli kommunikatsiya shakllarida ham rivojlanmoqda.

Xulosa qilib autadigan bo‘lsak, zamonaviy media o‘zbek tilini shunchaki aks ettirmaydi – u tilning yangi ijtimoiy funksiyalarini shakllantiradi. Ayniqsa, yangi terminlarning ommalashuvi, yangi janrlarning paydo bo‘lishi va raqamli kommunikatsiya uslubining shakllanishida media muhim rol o‘ynamoqda. Shu bilan birga, media tilining tezkor rivojlanishi adabiy til me‘yorlari, terminologik izchillik va tahrir madaniyatiga bo‘lgan talabni ham oshirmoqda. Demak, o‘zbek tilining media makonidagi kelajagi faqat uning qanchalik ko‘p ishlatilishi bilan emas, balki qanchalik sifatli, aniq, zamonaviy va raqamli muhitga mos shaklda ishlatilishi bilan belgilanadi.

O‘zbek tilining zamonaviy media tiliga aylanishi – bu faqat til siyosatining emas, balki jurnalist, muharrir, blogger, tarjimon, olim va keng jamoatchilikning umumiy kommunikativ mas‘uliyatidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni. 21.12.1995-y., 167-I-son.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risida”gi Qonuni. 26.12.1997-y., 541-I-son.
3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kontent va ommaviy axborot vositalari sektori. 12.01.2023.